

KEMÉNY KRISZTIÁN

ADALÉKOK AZ 1848-BAN A FRANKFURTI NÉMET NEMZETGYŰLÉSHEZ KÜLDÖTT MAGYAR KÖVETSÉG TÖRTÉNETÉHEZ

A Hadtörténelmi Levéltár XIX. századi anyagának rendezése során előkerült három iratjegyzék a hozzá tartozó töredékes anyaggal. Ezeket az iratokat a cs. kir. nyomozó hatóságok 1848-49-ben a magyar király személye körüli (külügy)minisztériumnak helyet adó, előtte az erdélyi kancellária székhelyeül szolgáló épületben találták. A Wargha István külügyminisztériumi titkár¹ hálószobájának szekrényében fellelt iratok között négy olyan eredeti levél, illetve jelentés található, amely Szalay Lászlótól, az 1848-ban a német nemzetgyűlés mellé delegált követtől² származik.³ Ezek közül az iratok közül három másolatban a Magyar Országos Levéltárban is megtalálható⁴, az egyik diplomáciai vonatkozása pedig németül kiadásra is került⁵. Tudomásunk szerint magyarul azonban még nem közölték őket, így publikálásuk nem minden haszon nélkül való. De előtte röviden tekintsük át a megírásukhoz vezető eseményeket, a frankfurti magyar követség történetét.⁶

¹ Wargha István (1808 – 1876) 1848-ban a magyar külügyminisztérium fogalmazója, majd titkára, az 1850-es években a cs. kir. titkosszolgálat besúgója.

² Szalay László (1813 – 1864) történétíró, centrista politikus, 1848-ban a magyar kormány frankfurti, majd londoni megbízottja.

³ HL Kikülönített peranyagok IV. 40. a Wargha István periratai

⁴ MOL R 329. Kornai István irathagyatéka 2. cs. 528., 683-684. folió. (Hermann Róbert szíves közlése.) E másolatok alapján idézte az 1848. október 17-i levelet Hermann Róbert szerk. *Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc története*. Bp., 1996. 205.

⁵ Ladislaus Szalay XIII. irat 25-26.

⁶ A követség történetére ld. Ladislaus Szalay, valamint Szalay László: Magyarország s a német központi hatalom, 1848. A Pesti Napló 1861. évfolyamában megjelent cikksorozat újraközlése. (In:) Szalay László: *Válogatott történelmi tanulmányok*. Szerk. Soós István. Millenniumi Magyar Történelem. Bp., 2000. 167-188. o. A kérdésre a korábbi szakirodalomból ld. Károlyi Árpád, 1932. I-II. k.; Hajnal István: *A Batthyány-kormány külpolitikája*. S. a. r. Urbán Aladár. 2. kiadás. Bp., 1987. (első kiadása Bp., 1957.); V. Waldapfel Eszter: *A független magyar külpolitika 1848–1849*. Bp., 1962.; Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Bp., 1986.; Erdődy Gábor: *A magyar kormányzat európai látóköre 1848-ban*. Bp., 1988.; Gergely András: *A Frankfurt-Budapest szövetség kialakulása 1848-ban*. (In:) Gergely András, 2001. 319-359. (első megjelenése Száza-

Az 1848-as tavasz forradalmi alapjában rázkódtatták meg Európa politikai rendszereit. A régi rendet erővel fenntartó osztrák – porosz – orosz „Szent Szövetség” ideiglenesen megbénult, és a megváltozott helyzet nemcsak az egyes államokon belüli politikai és társadalmi megújulásra adott lehetőséget, hanem arra is, hogy az 1815 óta napirenden lévő német egység ügye megoldódjon, és létrejöjjön az egységes német nemzetállam.

A 35 államból és 4 önálló városból álló Deutsches Bund (Német Szövetség) két irányadó államában kitört forradalmak (Bécs 1848. március 13., Berlin 1848. március 18.) és a másutt lezajló megmozdulások lehetővé tették, hogy a német liberálisok megkíséreljék létrehozni nagy álmukat, az egységes, alkotmányos német nemzetállamot. A március – áprilisban rövid ideig üléselő „Vorparlament” előkészítő munkája után általános választásokat tartottak a német területeken. 1848. május 18-án a Bund fővárosában, a Majna menti Frankfurtban (Frankfurt am Main) összeült a német nemzetgyűlés, hogy megvalósítsa az egységet, és kidolgozza az alkotmányt.

Akár Európa többi állama, úgy az 1848. április 11-én V. Ferdinánd osztrák császár és magyar király által szentesített törvények alapján, az Osztrák Császárságon belül jelentős önállóságra szert tevő Magyarország is érdeklődve figyelte a német eseményeket. Elsősorban azért, mert az év tavaszán felmerülő elképzelések szerint az új Németország csak németek lakta területeket foglalt volna magába, így például a Habsburgok nem német, a Bundon kívüli birtokai legfeljebb perszonálunióval kapcsolódhattak volna a beolvadó tartományokhoz. Ez a helyzet pedig az áprilisi törvények által engedélyezettnél (létrejött a magyar „külügyminisztérium”, de a külpolitika az uralkodó hatásköre maradt) jóval nagyobb mozgásteret adott volna Magyarországnak. Másrészt pedig az új, liberális állam elsődleges szövetségesnek ígérkezett a cs. kir. udvar reakciós erői, illetve a szláv nemzetiségek és elsősorban Oroszország esetleges fellépése miatt aggódó magyar politikusok számára.

A fentiek miatt Batthyány Lajos, az újonnan kinevezett magyar kormány miniszterelnöke, megszerezve a király magyarországi helytartójának, István főherceg nádornak a támogatását, két követet küldött a frankfurti nemzetgyűléshez: a már említett Szalay Lászlót és az ifjabb Pázmándy Dénest.⁷ Szalay publikációi és jogtudományi munkássága miatt már ismert volt a német területeken, Pázmándy

dok; 1996/5.); uő.: A magyar ügy és a magyar diplomácia Frankfurtban 1848 nyarán. (In:) Gergely András, 2001. 360-401.; Kosáry Domokos: Magyarország és a nemzetközi politika 1848–1849-ben. Bp., 1999.

⁷ Ifjabb Pázmándy Dénes (1816–1856) liberális politikus, 1848-ban a frankfurti nemzetgyűléshez küldött követ, majd a magyar országgyűlés képviselőházának elnöke.

pedig széles külpolitikai ismeretekkel bírt. Az 1848. május 14-én keletkezett megbízólevél és a követek számára iránymutató minisztertanácsi utasítás⁸ a két állam közötti barátságos viszony erősítése, a kereskedelmi együttműködés, és a szláv túlsúly ellentételezése jegyében íródott. A nádor és Batthyány bizalmas utasítása már egy esetleges szerződés megkötésének a lehetőségét is felvetette (a király és a miniszterelnök által ellenjegyzet engedély esetén).

A dokumentumok átvétele után a két követ a titkáruul választott Ordódy Pál¹⁰ kíséretében először Bécsbe utaztak, ahol Esterházy Pál herceg, a király személye körüli (külügy)miniszter¹¹ és az osztrák kormány hozzájárulását is megszerezték¹², majd folytatták az útjukat Frankfurtba, ahová május 24-én érkeztek meg. Május 25-én a megbízólevél felolvasásra került a nemzetgyűlésben, amely általános helyesléssel találkozott, majd díszpáholyt jelöltek ki a számukra. Ebben az időszakban a német képviselők jelentős része Magyarországot kvázi önálló államnak tekintette, és pártolta a két ország együttműködését, míg az osztrák képviselők tevékenysége elsősorban abban merült ki, hogy a poroszokkal együtt a szorosabb centralizáció ellen tiltakozzanak.

Mivel Pázmándy Dénest képviselővé választották, június 19-én visszatért Magyarországra, így Szalay egyedül vitte tovább az ügyeket. Június 29-én a német nemzetgyűlés a liberális hírben álló Habsburg főherceget, Jánost¹³ választotta ideiglenes államfővé (Reichsverweser), aki ideiglenes német egységkormányt (Centralgewalt) nevezett ki (a miniszterek névsora augusztus 9-én lett végleges).

A központi kormány szerv kialakulása miatt a májusi megbízólevél kiegészítésre szorult a nemzetközi jogszokás szerint. A július 19-én kelt megbízólevél a Reichsverweser és a Centralgewalt mellé rendelte Szalayt, de csak mint meghatalmazottat (Bevollmächtigter), mivel István főherceg, bár a király egészségügyi okok miatti ideiglenes visszavonulása után, június 26-tól teljes jogú helyettesként (Stellvertreter) intézkedhetett Magyarország ügyeiben¹⁴, nem adott teljes

⁸ Urbán: *Batthyány-iratok* I. k. 412.,a és c iratok, 490-493.

⁹ Urbán: *Batthyány-iratok* I. k. 412. d irat, 493-494.

¹⁰ Ordódy Pál (1822–1885) 1848-ban a közlekedési és közmunkaügyi minisztérium fogalmazója, majd Szalay, később Teleki László párizsi megbízott titkára, 1849-ben országgyűlési képviselő.

¹¹ Esterházy Pál herceg (1786–1866) diplomata, 1848-ban magyar külügyminiszter, szeptemberben visszavonul.

¹² Urbán: *Batthyány-iratok* I. k. 412.,a irat, 1. jegyzet, 491.

¹³ János főherceg (1782–1859) tábornagyszereplő, a napóleoni háborúk hadvezére (Győr, 1809), 1848-ban ideiglenes német államfő.

¹⁴ Ladislaus Szalay, 1849. 13-14., és Urbán: *Batthyány-iratok* I. k. 715. irat, 798-800.

jogkörű követi rangot a magyar ügyvivőnek¹⁵. Pedig az ugyanezen a napon (július 19-én) kelt kormányutasítás már egy olyan szövetségi szerződés megkötésére adott parancsot, amely kölcsönös segítségnyújtást (100-100 000 katonával) foglalt magába „szláv” támadás esetén, illetve kereskedelmi előnyöket kínált Németország számára¹⁶. A magyar fél számára a délvidéki háború és a növekvő horvát veszély miatt sürgős volt a szerződés megkötése¹⁷.

Szalay számára az utasítás teljesítését nemcsak a nem hivatalos státus nehezítette meg, a nemzetközi viszonyok is megváltoztak. A bécsi udvar helyzete a prágai felkelés leverése (június 17.) és az Osztrák Császársághoz tartozó itáliai területeken a március óta az olasz egységért küzdő felkelők és az őket támogató Piemont elleni háborúban elért döntő győzelem (Custozza, július 23-25.) után stabilizálódott, befolyása megnőtt. Ezt bizonyítja János főherceg megválasztása, valamint az osztrák Anton Schmerling¹⁸ bel- és ideiglenes külügyminisztersége a Centralgewaltban. A német ideiglenes kormány követeit Anglia és Franciaország hivatalosan nem fogadta el, a tavasz óta folyó német – dán háború sikertelensége¹⁹ csökkentette elfogadottságát, a nemzeti színek felvétele és a János főhercegre teendő eskü körüli konfliktus²⁰ pedig rávilágított arra, hogy a Centralgewalt tényleges végrehajtó hatalommal nem rendelkezik. Így egyre fokozottabban szorult rá Ausztria és Poroszország együttműködésére. Ezért a magyar követ minden kapcsolatának felhasználása után is csak augusztus 26-án tudta átadni a megbízólevelét a Reichsverwesernek, és bár ezt ő, valamint Batthyány is úgy értelmezte, hogy a Centralgewalt elismerte Magyarország függetlenségét²¹, ez hivatalosan nem történt meg.

¹⁵ Károlyi Árpád, 1932. I. k. 302.

¹⁶ Urbán: *Batthyány-iratok* II. k. 856. irat, 940-942.

¹⁷ A délvidéken élő szerbek önálló nemzetként való elismerésüket, és önálló szerb vajdaság felállítását követelték, és ennek elutasítása után 1848 júniusában felkelést robbantottak ki, Jellačić altábornagy, horvát bán pedig kezdettől nem hajtotta végre a magyar kormány utasításait, majd nyíltan fegyverkezni kezdett.

¹⁸ Anton Schmerling (1805 – 1893) liberális politikus, 1848-ban a német egységkormány bel- majd külügyminisztere, 1861-1865 között osztrák miniszterelnök.

¹⁹ A német többségű Schleswig és Holstein a Bund tagja volt, a dán király, mint herceg fősege alatt. 1848 márciusában Dánia annektálta Schleswiget, a Német Szövetség tiltakozott, majd hadat üzent. A porosz vezetésű koalíciós csapatok májusban már dán területen jártak, amikor a tengerszorosok szabadságát féltő angol - orosz diplomácia kikényszerítette a visszavonulást.

²⁰ Július 16-án a nemzetgyűlés felszólította a tagállamokat, hogy vegyék fel a nemzeti színeket (fekete – vörös – arany), és esküdjenek fel a Reichsverweserre. Bár ezt a kisebb fejedelemségek megtették, Ausztria és Poroszország megtagadta teljesítését.

²¹ Urbán: *Batthyány-iratok* II. k. 1077. és 1115. irat, 1143. és 1192.

A magyar ügyvivő szeptember 5-én írott hivatalos levelében ajánlotta fel a katonai szövetséget, és kért egy hivatalos követet Magyarországra²². Ám ugyanezen a napon a malmői fegyverszünet²³ miatti tiltakozásképpen a német kormány lemondott, és ez minden további lépést megakadályozott.

Ezzel párhuzamosan a bécsi udvar elérkezettnek látta az időt a régi helyzet visszaállítására: a magyar had- és pénzügyi önállóság megszüntetését követelő osztrák emlékirat²⁴ (augusztus 31.) után V. Ferdinánd szeptember 7-én a nádornak küldött levelében tiltakozott Szalay küldetése ellen, és érvénytelennek nyilvánította megbízatását²⁵. A király utasítása szeptember 11-én érkezett meg a Frankfurtban tevékenykedő osztrák delegációhoz. Szeptember 15-én a külügyeket ideiglenesen irányító Heckscher²⁶ Szalaynak küldött jegyzékében²⁷, arra hivatkozva, hogy augusztus 14-én a király visszavonta István főherceg helyettesi jogkörét²⁸, a magyar követ meghatalmazását semmisenk nyilvánította. A magyar ügyvivő szeptember 17-i válaszában arra hivatkozott, hogy a nádor a megbízatás kiadásakor nemcsak mint az uralkodó helyettese (Stellvertreter), hanem mint magyarországi helytartója (Statthalter) járt el, és így, mivel az utóbbi még mindig érvényben van, nincs szükség újabb meghatalmazásra²⁹. Ezzel párhuzamosan azonban újabb megbízólevelet kért Batthyánytól³⁰. Jelentése azonban a Batthyány-kormány lemondása és a horvát betörés³¹ miatt keletkezett zavaros helyzetben valószínűleg Bécsben rekedt, ezért szeptember 26-án megismételte kérését³².

Eközben az erőviszonyok teljesen az osztrák fél javára változtak meg. Szeptember 16-án az angol-orosz diplomáciai nyomás miatt a frankfurti nem-

²² Ladislaus Szalay, 1849. XII. i. (23-25.)

²³ Az angol-orosz diplomácia által kikényszerített, augusztus 26-án megkötött porosz-dán fegyverszünet rögzítette a dánok számára kedvező helyzetet, és óriási német felháborodást eredményezett.

²⁴ Urbán: *Batthyány-iratok* II. k. 1105. irat, 1171-1184.

²⁵ Urbán: *Batthyány-iratok* II. k. 1147. irat, 1231-1232.

²⁶ Johann Gustav Heckscher (1797–1865), liberális politikus, 1848-ban a német egységkormány igazságügy-minisztere, majd ideiglenes külügyminiszter.

²⁷ Lásd 2. számú irat.

²⁸ Urbán: *Batthyány-iratok* II. k. 994. irat, 1061-1062.

²⁹ Ladislaus Szalay, 1849. XIV. irat, 27-30.

³⁰ Lásd 2. számú irat.

³¹ Szeptember 11-én az ország védelméhez szükséges katonaillesítési és pénzügyi törvényjavaslatok királyi szentesítésének elmaradása, valamint az augusztus 31-i emlékirat miatti lemondott a magyar kormány. Ugyanezen a napon a Jellačić vezette horvát hadsereg átlépte a Drávát és megindult a főváros felé.

³² Urbán: *Batthyány-iratok* II. k. 1524. irat, 1632-1633.

zetgyűlés kénytelen volt elfogadni a malmói fegyverszünetet, ami óriási felháborodáshoz vezetett a városban. A lakosság tiltakozása felkeléshez vezetett, a gyűlés pedig Mainz szövetségi erőd helyőrségétől kért segítséget. Az osztrák, porosz és hesseni csapatok szeptember 18-ra felszámolták az ellenállást. Ezzel a lépéssel a nemzetgyűlés a tekintélyét és a támogatottságát jórészt elvesztette, és erőteljesen konzervatív irányba tolódott. Szeptember 19-én a Centralgewalt már Schmerling vezetésével alakult újjá, aki a külügyeket is átvette. Ő pedig október 1-én írott levelében közölte Szalayval, hogy V. Ferdinánd szeptember 7-i utasítása értelmében minden hivatalos kapcsolatot megszakít vele.³³ Mivel a nádor szeptember 23-án, Batthyány pedig október 2-án másodszer is lemondott³⁴, majd a király október 3-án feloszlatta a magyar országgyűlést, a legitimitását a német képviselők zömének szemében elvesztő magyar követ október elején elutazott Frankfurtból.

Ennek a jelentős, bár kudarccal végződött diplomáciai vállalkozásnak a képét színesíti az alább közölt négy irat. Ezek közül három hivatalos ügyekkel foglalkozó magánlevél, amelyet Szalay László barátjának, Pulszky Ferencnek írt, és amelyek a hivatalos, a minisztériumnak szóló jelentések kíséreeül szolgáltak. A negyedik pedig a szeptember közepén írt, elkeveredett jelentés. A május 31-én keletkezett a teljes sikerrel járó kezdeti időszak idején íródott, a két szeptember 17-i, illetve az október 7-én születettek pedig a küldetés kudarcát mutatják be. Az iratok mintegy keretbe foglalják a követség történetét, és sok apró mozzanat megismerhető belőlük, amelyek tovább árnyalják az eddigi képet. A legfeltűnőbb azonban az a hangulatváltozás, amely átüt a leírt sorokon: hogyan változik a májusi boldog reménykedés októberre kiábrándult keserűséggé...

OKMÁNYTÁR

Az itt közölt iratok a Hadtörténelmi Levéltár Kikülönített peranyagok, IV.40.a jelzet alatt, Wargha István periratai között lettek elhelyezve. Az iratok közlése szöveghű, a szövegben a rövidítéseket feloldottuk.

³³ Ladislaus Szalay, 1849. XV. irat, 30-32.

³⁴ Batthyány a nádor felkérésére a horvát invázió miatt szeptember 12-én újra elvállalta a miniszterelnökséget, és e minőségében szervezte a védelmet.

³⁵ Szalay és Pázmándy első jelentése május 27-én kelt. Közli Urbán: *Batthyány-iratok* I. k. 532. irat, 613-616.

1.

Frankfurt, 1848. május 31.

Szalay László levele Pulszky Ferenchez a megérkezés után történekről

Frankfurt, május 31^{én} 1848.

Kedves barátom,

Itt veszed első jelentésünket, melyet missiónk ügyében a ministeriumnak tettünk³⁵; egyetmást talán magad is találsz benne, a mi érdekelni fog.

Anyósodnak vidd meg köszönetünket azon levelekért³⁶, mellyekkel bennünket ellátott; Guaita [?]³⁷ megismertetett bennünket Brentanoékkal³⁸ s a senatus³⁹ több tagjaival; a hasznos és kedves ismeretségeknek nem vagyunk szükében.

Szép dolog, hogy a hírlapokat olykor – olykor utánunk küldögeted; kérded: ha küldjed – e ezentúl a Pesther Zeitungot⁴⁰? küldd csak, küldd csak; akad, a ki olvasgatja.

Bizony, bizony, Feri, nagyon, de nagyon dicsértél fel bennünket az augsburgiban.⁴¹ A cikkely⁴² megtette a maga hatását; az a hatása, bízom Istenben, nem lesz, hogy magunk is szóról szóra elhigyük:

Isten áldjon meg!

Szalay L[ászló]

³⁶ Pulszky a gazdag bécsi bankár, August Walter lányát vette feleségül, akinek a családja széles körű kapcsolatokkal bírt. Az említett, valószínűleg ajánlóleveleket nem ismerjük.

³⁷ Ismeretlen személy. Szalay mg az emigrációban is tartotta vele a kapcsolatot, ld. erre 1853. szeptember 5-én feleségéhez írott levelét. Közli Szalay Gábor, 1913. 215-216.

³⁸ Lorenz Peter Brentano (1813–1891), liberális politikus, 1848-ban a német nemzetgyűlés tagja, 1849 májusában a badeni ideiglenes kormány vezetője

³⁹ Frankfurti nemzetgyűlés.

⁴⁰ Az 1845-ben indított Pester Zeitung a Pesti Hírlap ellensúlyozására szolgáló, konzervatív politikai lap volt. Az 1848. márciusi fordulat után a szinte magyar kormány német nyelvű hivatalos lapjává vált. L.: *A magyar sajtó története 1705–1892*. Szerk.: Kókay György I-II.k. 1979-1985. II/1. 299. o.

⁴¹ Az 1798-ban alapított német liberális napilap, az Augsburger Allgemeine Zeitung a kor egyik legszínvonalasabb lapja volt.

⁴² Pulszky a lap május 23-i számában közöltetett egy tudósítást a magyar követségről és a megbízatásáról, amelyben a két követ életrajza is szerepelt.

2.

Frankfurt, 1848. szeptember 17.

Szalay László jelentése a minisztériumnak elismerése visszavonásáról

Frankfurt, sept[ember] 17. 848

Tegnap este⁴³ a külügyi minister⁴⁴ következő jegyzékét⁴⁵ vettem:

An den Bevollmächtigten der Königlich Ungarischen Regierung, Herrn Ladislaus von Szalay, dahier.

Der unterzeichnete interimistische Reichsminister der auswärtigen Angelegenheiten hat die ihm von Seiten des Herrn Ladislaus von Szalay unterm 5. d[ieses] M[ona]ts zugegangene Zuschrift – die völkerrechtlichen Verhältnisse und die Einleitung eines diplomatischen Verkehrs zwischen Deutschland und Ungarn betreffend⁴⁶ – mit all der Aufmerksamkeit geprüft, welche die hohe Wichtigkeit dieses Gegenstandes für die Interessen beider Länder, und die zwischen deren Legislationen kundgegebenen Sympathien verdienen und erfordern, wie ihm überhaupt das Zeugniß nicht versagt werden wird, dass er während der Dauer seiner Amtsführung als Reichsminister der auswärtigen Angelegenheiten, den Eröffnungen des Herrn von Szalay in jeder möglichen Weise zuvorkommend und entsprechend sich erwiesen habe. Bevor jedoch von einem, wie Herrn von Szalay bekannt ist, im Augenblicke neu zu ernennenden Reichsministerium⁴⁷ weitere Schritte in der berührten Angelegenheit werden geschehen können, glaubt der Unterzeichnete auf einen Umstand hinweisen zu sollen, der, an sich formeller Natur, noch zu bereinigen seyn dürfte. Es ist nämlich ohne allen Zweifel die Vollmacht d[e] d[ato] Ofen d[en] 19. Juli l[aufendenen] J[ahres] welche den Herrn von Szalay, Seitens des kön[igliche] Statthalters und Stellvertreters S[einer] M[aistet] des Königs von Ungarn, Palatinus e[t] Erzherzog Stephan von Österreich, für den Reichsverweser und die Centralgewalt für Deutschland ertheilt wurde⁴⁸, in Folge des am 14. vorigen Monats⁴⁹ an den ungarischen Landtag erlassenen königlichen Rescriptes, welches

⁴³ Szeptember 16-án.

⁴⁴ Johann Gustav Heckscher ideiglenes külügyminiszter.

⁴⁵ Lásd az 5. lábjegyzet.

⁴⁶ Lásd a 22. lábjegyzet.

⁴⁷ A Schmerling vezette új kabinet szeptember 19-én lépett hivatalba.

⁴⁸ Ladislaus Szalay, 1849. 13-14.

⁴⁹ Augusztus 14.

den Erzherzog Palatinus der ihm übertragenen gewesenen königlichen statthalterlichen Vollmacht wiederum enthabt⁵⁰, als erloschen zu betrachten.

Die sehr wünschenswerthe Fortsetzung der Verhandlungen zwischen der Centralgewalt für Deutschland und der königlich Ungarischen Regierung über die Feststellung eines, beiden Ländern gleich erspriesslichen wechselseitigen und völkerrechtlichen Verhältnisses, und daran zu knüpfende segensreiche Folgen für beide Nationen, lässt die Erneuerung dieser erloschenen Vollmacht voraussehen, und es wird dem Unterzeichneten zu besonderem Vergnügen gerechnen, wenn ihm, je nach Gestaltung der Verhältnisse, ein weiterer geschäftlicher Verkehr mit Herrn von Szalay gestattet werden sollte; einstweilen ergreift er diesen Anlass demselben die Versicherung seiner ausgezeichneten Hochachtung darzubringen.

Frankfurt a[m] M[ain] 15 Sept[ember] 1848.

Heckscher

[A fenti szöveg fordítása⁵¹:

A Magyar Királyság kormánya meghatalmazottjának, Szalay László úrnak, helyben.

Alulírott ideiglenes külügyi birodalmi miniszter a számára, Szalay László úr részéről e hónap 5-én eljuttatott átiratot – a Németország és Magyarország közötti nemzetközi jogi viszonyok és diplomáciai összeköttetések tárgyában – a legnagyobb figyelmességgel megvizsgálta, amelyet ezen ügy tárgyában mindkét ország nagy fontosságú érdekei, és a két törvényhozás közti, kinyilvánított rokonszenv megérdemel és megkövetel, amint egyáltalán nem letagadható annak a bizonyítéka sem, hogy hivatali ideje alatt, mint külügyi birodalmi miniszter, Szalay úr közlései irányában minden lehetséges módon előzékenynek bizonyult. Mielőtt azonban, mint Szalay úr előtt is ismeretes, az e pillanatban újonnan kinevezendő új birodalmi minisztérium további lépéseket tenne az érintett ügyben, alulírott ügy véli, hogy utalnia kell egy körül-

⁵⁰ A német szövegben statthalterlichen Vollmacht (helytartói meghatalmazás) olvasható, de ez elírás. A király csak a június 26-án adott helyettesi meghatalmazást (stellvertreterlichen Vollmacht) vonta vissza. Lásd 26. lábjegyzet.

⁵¹ A szerző itt mond köszönetet dr. Lenkefi Ferencnek a német nyelvű szövegrészek fordításában nyújtott segítségéért.

ményre, aminek formális jellege még tisztázásra szorul. Ez ugyanis az a minden kétséget kizáró meghatalmazás, amelyet Budán folyó év július 19-én, Szalay úrnak, Ausztriai István, nádor és főherceg, őfelsége, a Magyar Király királyi helytartója és helyettese, a német birodalmi kormányzó és a központi kormány részére kiadott, és amely az előző hónap 14-én, a magyar országgyűlés számára kibocsátott leirat következtében, amely a főherceg nádort a ráruházott királyi helyettesi meghatalmazás alól ismét felmentette, megszűntnek tekinthető.

Németország központi kormánya és a Magyar Királyság kormánya közötti tárgyalások folytatása igen kívánatos mindkét országra nézve; a kölcsönösen üdvös és hasznos nemzetközi jogi viszony, valamint a hozzá kapcsolódó, mindkét nemzet számára szerencsés következmények előreláthatóvá teszik e megszűnt meghatalmazás megújítását, és alulírottak különösen nagy öröme-re fog szolgálni, ha számára a körülmények alakulásától függően a kapcsolat és a további hivatalos érintkezés Szalay úrral engedélyezett lesz, egyelőre hadd ragadja meg az alkalmat, hogy biztosítsa kiemelkedő nagyrabecsülésének a kifejezéséről.

Majna menti Frankfurt, 1848. szeptember 15.

Heckscher]

Ezen jegyzékre még ma fogok válaszolni⁵², és válaszomat a holnapi postával másolatban a Tisztelt Ministeriumnak is beküldendem. De előre látható, hogy a Magyarországon állítólag kikiáltott ideiglenes kormány hírére elrémult⁵³, s a bécsi ministerium által is – ha forrásaimnak hitelt adhatni – elfogadtatásom miatt⁵⁴ szorongatott Centralgewaltot⁵⁵ csak egy megújított

⁵² Lásd 29. lábjegyzet.

⁵³ Szeptember 11-én a Batthyány kormány – Kossuth Lajos pénzügy-, Szemere Bertalan belügy-, és Mészáros Lázár hadügyminiszter kivételével – lemondott. Másnap a nádor újra Batthyányt kérte fel a miniszterelnökségre. A fenti események híre valószínűleg torzítva érkezett meg, és a radikálisnak tartott Kossuth hatalomra kerülésének híre kelthetett rémületet a törvényességre ügyelő német kormánytagok között.

⁵⁴ Szalay itt valószínűleg a Reichsverweser augusztus 26-i fogadására utal, amikor átadta megbízólevelét.

⁵⁵ A német ideiglenes központi kormányt a szeptember 7-i, Szalay megbízását negligáló királyi leirat alapján interpellálták az osztrák küldöttek

Credentionalis⁵⁶ által fogom megnyugtathatni. Ha ő felségének⁵⁷ neve alatt adatnék ki az oklevél, itt, úgy szólván, minden meg volna nyerve, de miután ez a jelen viszonyok között⁵⁸ nem remélhető, István főherceg meghatalmazásának megújítása⁵⁹ - melyet most már nem mint „Stellvertreter”⁶⁰, de igen mint „Statthalter”⁶¹ adna ki, és János főherceghez előlegesen intézendő, de szintén általam átadandó levele segíthetne e bonyodalmon.

E pillanatban (d[élután] 3. órakor veszem Pulszky Ferencz állodalmi titkár úr küldeményéből⁶² a ministerium lemondásáról, úgy az ideiglenes ministerium megalakulásáról a hirt, s a közlöttek értelmében haladék nélkül fogok eljárni.

Tartozó tisztelettel

Szalay László m[anu] p[ropria]⁶³

U[tó] I[rat]. Kérelmemet új megbízó levél kiadatása iránt ismételve ajánlom a Tisztelt Ministerium figyelmébe. Válaszomban – a külügyi minister jegyzékére, - elmondom, hogy új megbízó levélre semmi szükség; de előre látom, hogy csak a felebb említett modalitas⁶⁴ utján érethetik a cél.

⁵⁶ Megbízólevél.

⁵⁷ V. Ferdinánd.

⁵⁸ Az osztrák kormány augusztus végén nyíltan szembefordult a magyar minisztériummal. Lásd 22. lábjegyzet.

⁵⁹ Lásd 48. lábjegyzet.

⁶⁰ Helyettes.

⁶¹ Helytartó.

⁶² A levél nem ismert.

⁶³ Saját kezével.

⁶⁴ Módozat, módszer.

3.

Frankfurt, 1848. szeptember 17.

Szalay László levele Pulszky Ferenchez a szeptember közepi eseményekről

Frankf[urt] sept[ember] 17. 848.

Kedves barátom Feri,

Először is arra kérlek, küld le ezen jelentésemet⁶⁵ haladék nélkül Pestre.

Másodszor, azt ohajtom: légy utóda Eszterháznak⁶⁶.

Harmadszor, azt is hiszem, hogy a jó rendet tetemesen fogja elősegíteni, ha a külügyi miniszter mediuma⁶⁷ által történik kormány és követségek között a közlekedés.

Ismétlem: küld le a jelentést azonnal, s a benne foglalt ügyet⁶⁸ Magad is szorgalmazzad, – kéri s várja

Szalay L[ászló].

U[tó] I[rat]. Az éjszaka, – mert a Paulkirche⁶⁹ a schleswig – holsteini fegyvernyugvásnak⁷⁰ nem nyilatkozott ellene⁷¹, – kravall⁷² volt a városban, – s most [d[él] u[tán] 3. óra után.) öt egyesület tart népgyűlést⁷³ e tárgyban.

⁶⁵ Lásd 2. irat.

⁶⁶ Esterházy külügyminiszter szeptember 5-én mondott le.

⁶⁷ Vagyis a magyar külügyminiszter közvetítése.

⁶⁸ Mármost az új megbízólevél kiküldését.

⁶⁹ A német nemzetgyűlés a frankfurti Szent Pál katedrálisban ülésezett.

⁷⁰ Lásd a 23. lábjegyzet.

⁷¹ A parlament szeptember 16-án fogadta el a fegyverszünetet.

⁷² Szeptember 16-án éjszaka a lakosság tüntetett az árulásnak tartott döntés ellen.

⁷³ A szeptember 17-én a radikálisok által összehívott népgyűlés követelte a fegyvernyugvás felmondását, és a nemzetgyűlés feloszlását, majd ennek elutasítása után felkelést robbantott ki.

4.

Frankfurt, 1848 október 7.

Szalay László levele Pulszky Ferencnek küldetése kudarcáról

Frankfurt, oct[ober] 7én 848.

Kedves barátom,

Küldöm a stenogr[aphische] Bericht – et⁷⁴ Schmerling⁷⁵ nyilatkozatáról a tudvalevő interpellatióra⁷⁶. Az augsburgi Allg[emeine]⁷⁷ ritka gonoszsággal denaturálta⁷⁸. Egyébiránt a minister⁷⁹ mindenkép azon volt, miszerint nyilatkozása által palástolhassa, hogy egy hónap lefolyása alatt⁸⁰ csakugyan megvolt a közvetlen diplomai érintkezés. A dokumentumok nagyobb része kezében van vagy kezében volt, s így ha szükségesnek találjátok, rectificálhatod⁸¹ az Allg[emeine] – ben. Én itt a távolban, egymagam, nem ítélem meg, jó – e, nem – e ezen tárgyat most a sajtó útján feszegetni.

Isten veled! Mióta⁸² értésemre adták, hogy bennem már nem látnak követet, s mióta látom, hogy az emberek itt a magok házi ügyeivel vannak kirekesztőleg elfoglalva, nem értem többé, hogy miért vagyok itt.

Szalay L[ászló]

⁷⁴ Gyorsírási tudósítást. A nemzetgyűlésen történekről ez tájékoztatta a közönséget. (Nem volt a levél mellett.)

⁷⁵ Lásd 18. lábjegyzet.

⁷⁶ Szeptember 27-én a liberálisok a Magyarországon élő németek védelme és a közös szláv fenyegetés elleni védekezés céljából követelték a Németország és Magyarország közötti szövetség megkötését. A miniszter október 2-i válaszában közölte, hogy az ott élő németek magyar állampolgárok, így ez belügy, amibe nem lehet beleavatkozni, illetve, hogy bár Magyarországot eddig egyetlen ország sem ismerte el, azért folynak a tárgyalások a követküldésről Pestre. (Schmerling elhallgatta, hogy már október 1-jén megvonta Szalay elismerését.) Lásd: Gergely András: *1848-ban hogy is volt? Tanulmányok Magyarország és Közép-Európa 1848-49-es történetéből.* Budapest 2001. 396.

⁷⁷ Az Augsburger Allgemeine Zeitung.

⁷⁸ Kiforgatta. – Szalay igen jó kapcsolatokat ápolt Gustav Kolbbal, a lap szerkesztőjével. *Ld. erre Kolbhoz intézett leveleit.* Ld. erre Kolbhoz intézett 1848. szeptember 11-i és 17-i leveleit, közli Szalay Gábor 130-134.

⁷⁹ Schmerling.

⁸⁰ Szalay valószínűleg a megbízólevél átadásától az elismerés teljes megvonásáig érti (1848. augusztus 26. – október 1.).

⁸¹ Kiigazíthatod.

⁸² Schmerling október 1-én kelt, elismerést megvonó levelét Szalay október 3-án kapta meg. Lásd 31. lábjegyzet.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- Gergely András, 2001.** GERGELY ANDRÁS: *1848-ban hogy is volt? Tanulmányok Magyarország és Közép-Európa 1848-49-es történetéből.* Bp., 2001.
- Károlyi Árpád, 1932. I-II.** KÁROLYI ÁRPÁD: *Németújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre.* Bp., 1932. I-II. k.
- Szalay Gábor, 1913.** Szalay László levelei. Életrajzi vázlattal és megjegyzésekkel ellátva közrebozsátja Dr. báró SZALAY GÁBOR. Bp., 1913.
- Ladslaus Szalay, 1849.** LADISLAUS SZALAY: *Diplomatische Actenstücke zur Beleuchtung der ungarischen Gesandtschaft in Deutschland.* Zürich, 1849.
- Urbán: Batthyány-iratok I-II.** URBÁN ALADÁR: *Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetöri iratai.* Bp., 1999. I-II. kötet